

foto Ido Borkent

Een enclosure op een verjongingsvlakte van een eerste generatie grove den op zeer arme bodem, met naast grove den ook berk, lijsterbes en vuilboom. Buiten de enclosure alleen deel begraasde grove den.

Zichtbaar wild of een stabiel gemengd bos?

Keuzes maken in het bosbeheer

Op foto's en filmpjes van Het Nationale Park De Hoge Veluwe zie je altijd wel de beroemde en imposante edelherten. En natuurlijk een wild zwijn dat je recht in de ogen aankijkt. Het wild is een belangrijk *sellingpoint* voor het park. Maar de aanwezigheid van edelherten, moeflons, damherten en wilde zwijnen heeft ook zijn keerzijde: van verjonging in het bos is nauwelijks sprake, afgezien van de grove dennen en wat berken. Tijdens de Beheerdersdag zal beheerder Jakob Leidekker vertellen hoe hij in het Park met dit vraagstuk om gaat.

— Geert van Duinhoven en Ido Borkent (redactie)

> Elke beheerder zal de afwegingen in meer of mindere mate herkennen: gaan we hier voor procesnatuur of begeleide natuur, voor cultuur of natuur, voor biodiversiteit of recreatie? Als beheerder heb je daar eigenlijk dagelijks mee te maken en zul je je moeten verantwoorden voor de keuzes die je maakt. Jakob Leidekker, hoofd bedrijfsvoering van Het Nationale Park De Hoge Veluwe, is voortdurend bezig met deze afwegingen en erkent tijdens een warme excursie in augustus dat dit vaak best lastig is. Zeker in een park waar cultuur, natuur en recreatie alle drie op een hoog voetstuk staan. En waar iedereen, zowel bin-

nen als buiten de organisatie (politiek, bezoekers, omwonenden) een mening over heeft. Tijdens de Beheerdersdag zal Leidekker zich richten op de vraag hoe je goede afwegingen maakt tussen enerzijds veel en dus zichtbaar ('beleefbaar') wild, en anderzijds verjonging van loofhoutsoorten. Samen met Jan den Ouden, boscoloog van de Wageningen Universiteit, gaan we in het Park kijken waar dit dilemma over wild versus verjonging zichtbaar is. Maar meteen al bij Jachthuis Hubertus, vertelt Leidekker al over een typerende discussie. Het grasveld voor het slot was lange tijd een wat natter perceel. In de sloot groeiden orchideeën en een van de beheerders bedacht om de uitgebloeide orchideeën te verzamelen en het maaisel uit te strooien over het grasveld. Het werd een prachtig orchideeënveld. Leidekker:

“Niet veel later kregen we het idee om de oude wandelpadenstructuur zoals Berlage die ooit had bedoeld, te herstellen. Maar dan kom je in de discussie met de overheid, omdat je beschermde planten verstoort. Je wil het als beheerder altijd goed doen, maar eigenlijk doe je het nooit goed genoeg. Je wil een 10 halen voor cultuurhistorie en een 10 voor biodiversiteit. Dat is in de praktijk eigenlijk niet te doen”.

Overall wild

En dat blijkt ook als je wil werken aan een gevarieerd, klimaatbestendig bos en tegelijkertijd het publiek een grote kans op een wildontmoeting wil geven. Om dat te illustreren rijden we naar een van de proeflocaties van het onderzoek dat Jan dan Ouden in 2012 is gestart. Toen zijn in elk van de vijf oogstblokken van het Park vijf exclusies aangelegd. Deze 25 exclusies van elk ongeveer 150 vierkante meter, worden niet begraasd door de edelherten, reeën, moeflons of zwijnen. Sinds begin van de vorige eeuw zijn deze dieren namelijk vanuit verschillende delen van Europa ge(her)introduceerd in een aparte wildbaan op het centrale deel van het Park. In de jaren negentig zijn de binnenrasters verwijderd en is daarmee de wildbaan bij de overige delen van het Park getrokken. Hierdoor ontstond het huidige omrasterde leefgebied. In 2013 zijn twee in- en uitsprongen gemaakt, waarmee alle dieren, uitgezonderd moeflons, vrij kunnen uitwisse-

len met de aangrenzende gebieden. Dus overall, behalve in de 25 exclusies, laten de dieren heel nadrukkelijk hun sporen na van hun vraat.

Bewijzen dat het zo werkt

Het verschil binnen en buiten de exclusies is op het zicht overduidelijk: buiten alleen maar grove den en geen loofsoorten, binnen van alles tot aan lijsterbes toe. Jan den Ouden: “Laten we eerlijk zijn, we tonen hier eigenlijk niets nieuws aan. We weten al lang dat wild in een bos de verjonging van loofhout tegenhoudt. Domweg omdat de dieren eten wat ze het lekkerst vinden en dat is nu eenmaal blad. Bovenaan hun lijstje staat vaak lijsterbes. Dus dat binnen de exclusies die loofsoorten opkomen, en daarbuiten niet, verbaast me niet.” Door de uitgesloten vakken regelmatig te onderzoeken en te meten, hoopt Den Ouden het effect van wild wel beter te kunnen kwantificeren: welke soorten komen wel of niet, hoe groeien ze en hoe ontwikkelt zich dus de totale biomassa en uiteindelijk het bos. Den Ouden: “Uiteindelijk willen we met deze proeven, we monitoren namelijk ook begraasde stukken, meer begrijpen over het graasgedrag van de dieren. Welke boomsoorten en struiken eten ze eerst en waarom, hoe grazen ze en wat zijn daar de precieze effecten van bij verschillende graasdruk?” Jakob Leidekker: “En vergis je niet. Ook al komt hier geen opzienbarend nieuws uit, het is nog steeds heel hard nodig om dit principe te blijven

aantonen, zowel bij mijn collega's als bij bezoekers. We moeten bewijzen dat het zo werkt, bewijzen dat wild de verjonging van loofhout zal tegenhouden. En daar kom je dan weer met het ingewikkelde dilemma: als je loofhout in je bos wil, en dat wil bijna iedereen, dan moet je volgens mij een keer gaan kiezen voor minder wild in je bos. En aan die keuze is volgens mij nog lang niet iedereen toe en dus blijft het belangrijk om met dit soort proeven de consequenties daarvan te laten zien.”

Welke schade is acceptabel?

Een stukje verderop laat Leidekker ons een ander effect zien van het wild in het bos. Over enkele honderden meters, aan beide kanten van het pad, hebben zwijnen tot diep in het bos de bodem compleet omgewoeld. Er is helemaal niets meer van een ondergroei te zien, alleen maar kale zwarte grond. Leidekker: “Zo blijft er dus niets van je bos over. Hier wreekt zich de methodiek waarmee we in Nederland aan wildbeheer doen. Want

Vlinders

Niet alleen de bomen en struiken hebben last van een hoge wilddruk. Het Park herbergt een aantal zeldzame vlinders, zoals de aardbeivlinder en bosparelmoervlinder. Edelherten eten onder andere de plantensoorten waar deze vlinders van afhankelijk zijn. Het voorkomen van deze waardplanten wordt gemonitord om te evalueren of de vraatdruk niet ten koste gaat van zeldzame fauna en flora, zoals eerder al is aangetoond in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Overigens heeft onderzoek in het Park onlangs wel vastgesteld dat wroetactiviteit van zwijnen juist weer gunstig is voor het voorkomen van de aardbeivlinder.

foto Ido Borkent

Wilde zwijnen hebben de complete bodem omgewoeld waardoor alle ondergroei is verdwenen.

foto Ido Borkent

De grotendeels door letterzetter aangetaste fijnsparopstand, nog geheel zonder spontane verjonging.

formeel hebben we hier aan ons doel van afschot voldaan. We gaan uit van maximum aantallen te schieten dieren, we gaan uit van tellingen die vaak een onderschatting blijken. En dan werken we aan die wildstand zonder echt te kijken wat voor een effect dat heeft op het bos. We gaan uit van een bepaald afschot en als we dat halen is ons doel behaald. Ik denk dat we juist omgekeerd toe moeten naar een methodiek waarin je zegt: dit zijn mijn doelen in het terrein, dit wil ik over vijftig jaar hebben bereikt in het bos. Ik wil zoveel verjonging van loofhout en dan ook nog graag die en die soorten. En daar werk je dan aan, met allerhande beheermaatregelen, waaronder voldoende afschot. Dat afschot zal hoger zijn dan nu het geval is, denken we. En dan beoordeel je welke schade je nog acceptabel vindt en of je met die schade je doelen kunt bereiken. Maar dan heb je tenminste een helder doel voor ogen, en dan is het ook gemakkelijker om uit te leggen waarom je een bepaald afschot nodig hebt.”

Genetisch gezonde en gevarieerde populatie

De meest favoriete plek van Leidekker om tijdens excursies naar toe te gaan, ligt een stukje verderop in een wat dichter ogend bos. Hij gaat met gespreide armen staan en vraagt wat de verschillen aan de ene kant en de andere kant zijn. Geen

moeilijke vraag. Voor hem staan allerlei loofhoutsoorten in de boomlaag, achter hem louter grove den. Precies op deze plek stond tot 1994 raster dat de wildbaan scheidde van de rest van het Park. Waar altijd wild heeft gelopen, hebben alleen de grove den en wat ruwe berken het kunnen redden. De andere kant heeft wel de loofsoorten als lijsterbes, zachte berk en eik maar dan alleen volwassen struiken en jonge bomen die zich hebben kunnen handhaven. Verjonging treedt ook hier niet op. Hoewel, als je goed kijkt, zie je tien centimeter hoge lijsterbes staan die voortdurend wordt afgeknabbeld en dus nooit een volwassen struik of boom zal worden. In de oude exclusies die hier sinds 1994 liggen, staan daarentegen weer allerlei forse struiken en loofbomen. Jan den Ouden: “Je zou kunnen redeneren dat de wildstand door wat voor een oorzaak vast wel een keer zal instorten, bijvoorbeeld door een ziekte. Dat zal om de zoveel decennia ook echt wel gebeuren. Het loofhout zal dan weer even de kans krijgen en daar zullen vast wel weer enkele volwassen exemplaren uit voort komen. Maar voor een genetisch gezonde en gevarieerde populatie aan loofbomen is het nodig dat je voortdurend verjonging krijgt zodat de soort zich bijvoorbeeld langzamerhand door het natuurlijk selectieproces kan aanpassen aan een veranderd klimaat. Dat aanpassen lukt niet als je maar eens in de vijftig

jaar verjonging krijgt. Dus ook voor voldoende genetische variatie in je boomsoorten is het belangrijk dat de wilddruk niet te hoog is.”

Boswilg, esp, linde, hazelaar?

Leidekker en Den Ouden realiseren zich dat deze manier van denken vaak nog ver af staat van de dagelijkse realiteit van het bosbeheer. Ook zullen bijvoorbeeld recreanten hier op de Hoge Veluwe dan moeten wennen aan het idee dat ze minder vaak wild zullen zien. Toch kan Leidekker ook nu al met de principes aan de gang. Want op de terugweg passeren we een perceel met dode fijnsparren. Natuurlijk niet het enige perceel in Nederland dat ergens in de afgelopen drie hete en droge zomers en de letterzetter het loodje heeft gelegd. Maar wat nu toe doen? Alles weghalen, klepelen, en wachten wat er gebeurt? “Ik zou het ook kunnen inrasteren en inplanten met loofsoorten. Misschien boswilg, esp, linde, hazelaar. Zal ik de sparren laten staan of zou dat uiteindelijk schadelijk zijn voor het nieuwe plantsoen? Wat mij betreft is dit perceel in ieder geval een plek om eens met de nieuwe aanpak te experimenteren. Zolang de wilddruk zo hoog is, zal ik in ieder geval moeten rasteren, zoveel is wel zeker.”<

redactie@vakbladnbl.nl

foto Geert van Duinhoven

foto Geert van Duinhoven

< Jan den Ouden (links) en Jakob Leidekker (rechts)

Lijsterbes wordt afgeknabbeld tot op enkele centimeters boven de grond. Hoger wordt deze aantrekkelijke soort niet.

Digitale Beheerdersdag 25 sept

10.30 uur: Jakob Leidekker – De relatie tussen in het wild levende dieren en (terrein)doelen